

KARIMOV ULUGBEK NUSRATOVICH

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

UILYAM GIBSON VA NIL STIVENSON ROMANLARIDA KIBORG OBRAZLARINING POETIK TALQINIDAGI O'XSHASH JIHATLARI

2026

May **Annotatsiya** Ushbu maqolada Uilyam Gibson va Nil Stivenson romanlarida kiborg obrazlarining poetik talqinidagi mushtarak jihatlar tadqiq etiladi. Tadqiqot materiali sifatida Gibsonning "Neuromancer", "Idoru" hamda Stivensonning "Qor ko'chkisi" romanlari tanlandi. Maqolaning asosiy maqsadi har ikki muallif ijodida kiborg obrazining inson va texnologiya o'rtasidagi chegaralar zaiflashishini, tana va ongning texnologik muhit bilan tutashuvini, virtual makonning shaxsiyat shakllanishidagi o'rnini hamda postgumanizm davrga xos axloqiy-falsafiy muammolarni qanday badiiy ifodalashini aniqlashdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, poetik, narratologik va mifopoetik tahlil usullaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, Gibson va Stivenson poetikasida kiborg obrazi oddiy texnologik gibril emas, balki zamonaviy sivilizatsiyaning ontologik, ijtimoiy va ma'naviy inqirozlarini mujassamlashtiruvchi asosiy badiiy timsoldir.

Kalit so'zlar: kiborg obraz, kiberpank, postkiberpank, poetika, postgumanizm, virtual makon, identiklik, texnologik muhit.

2026

May This article examines the common features in the poetic interpretation of cyborg images in the novels of William Gibson and Neal Stephenson. The research material includes Gibson's *Neuromancer* and *Idoru*, as well as Stephenson's *Snow Crash*. The aim of the article is to identify how both authors represent the dissolution of boundaries between the human and technology, the fusion of body and consciousness with technological environments, the role of virtual space in the formation of identity, and the ethical-philosophical problems of the posthuman era. The study applies

comparative-typological, poetic, narratological, and mythopoetic methods. The results show that in the poetics of Gibson and Stephenson the cyborg is not merely a technological hybrid, but a central artistic figure embodying the ontological, social, and spiritual crises of modern civilization.

Keywords: cyborg image, cyberpunk, post-cyberpunk, poetics, posthumanism, virtual space, identity, technological environment.

Kirish: XX asr oxiri va XXI asr boshidagi ilmiy-fantastik adabiyotda kiborg obrazi inson va texnologiya munosabatini badiiy idrok etishning eng muhim timsollaridan biriga aylandi. Ayniqsa, kiberpank va postkiberpank poetikasida bu obraz nafaqat mexanik implantlar yoki sunʻiy tana qismlari bilan bogʻliq personaj sifatida, balki insoniyatning yangi ontologik holatini ifodalovchi murakkab badiiy model sifatida namoyon boʻladi. Kiborg timsoli orqali adabiyot insoniylik chegaralari, tana va ong munosabati, axborot jamiyati, korporativ hukmronlik, virtual mavjudlik, gender va identiklik kabi masalalarni qayta badiiy talqin qiladi.

Uilyam Gibson va Nil Stivenson ushbu jarayonning ikki muhim bosqichini ifodalaydi. Gibsonning “Neyromant” romani kiberpank janri poetikasining nodir asarlaridan biri boʻlib, unda kiborglik ontologik begonalashuv, kiberfazo va tana inqirozi bilan bogʻliq holda talqin etiladi. “Idoru” romanida esa kiborg tushunchasi yanada kengayib, axborot, media, sunʻiy intellekt va insoniy proyeksiyalar kesishgan nuqtada namoyon boʻladi. Stivensonning “Qor koʻchkisi” romanida kiborg obrazi kiborglik faqat tananing texnik oʻzgarishi emas, balki jamiyat, til, hokimiyat va identiklikning qayta dasturlanishi asnosida yanada ijtimoiy, badiiy va mifopoetik qatlamlarga koʻchadi. Taqdim etilgan manbada ham Stivenson jamiyat kiborglashuvini axborot-kognitiv, jismoniy va ijtimoiy shakllarda tasvirlashi alohida koʻrsatiladi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, Gibson va Stivenson ijodidagi kiborg obrazlari bugungi raqamli madaniyat, sunʻiy intellekt, virtual shaxsiyatlar, tarmoqlashgan jamiyat va texnologik identiklik masalalarini tushinishda ham muhim nazariy hamda estetik ahamiyat kasb etadi. Har ikki yozuvchi texnologiyani insondan tashqaridagi begona kuch sifatida emas, balki uning tanasi, ongi, nutqi va yashash muhitiga singib ketgan jarayon sifatida talqin qiladi. Shu bois ularning romanlaridagi kiborg obrazlarini qiyosiy oʻrganish kiberpank poetikasining umumiy qonuniyatlarini aniqlash, postinsoniy obrazlarning badiiy shakllanish mexanizmlarini ochib berish va zamonaviy adabiyotda inson tushunchasining qanday qayta talqin qilinayotganini koʻrsatish imkonini beradi.

Ushbu maqolaning maqsadi Uilyam Gibson va Nil Stivenson romanlarida

kiborg obrazlarining poetik talqinidagi o‘xshash jihatlarni aniqlashdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib, maqolada quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, har ikki muallif asarlarida kiborg obrazining inson va texnologiya chegarasini zaiflashtiruvchi poetik model sifatidagi xususiyatlarini aniqlash; ikkinchidan, tana, ong, kiberfazo va ijtimoiy muhit munosabatlarining badiiy talqinini qiyosiy tahlil qilish; uchinchidan, kiborg obrazlar orqali identiklik, gender, hokimiyat va insoniylik masalalarining qanday yoritilishini ko‘rsatish; to‘rtinchidan, Gibson va Stivenson poetikasidagi mushtarak estetik tamoyillarni umumlashtirish.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotning asosiy materiali sifatida Uilyam Gibsonning “Neyromant” va “Idoru”, Nil Stivensonning “Qor ko‘chkisi” romanlari tanlandi. Mazkur asarlar kiberpank va postkiberpank adabiyotida kiborg obrazining turli shakllarda namoyon bo‘lishini aks ettiradi. “Neyromant” romanida kiborglik bevosita tana, implant, kiberfazo va sun‘iy intellekt bilan bog‘langan bo‘lsa, “Idoru” romanida ushbu obraz axborot, media va virtual mavjudlik muammolari orqali keng talqin etiladi. “Qor ko‘chkisi” asarida esa kiborg obrazi til, virus, Metaolam, franshiza-davlatlar, memetik din va ijtimoiy tarmoqlashuv orqali talqin etiladi. Stivenson poetikasida kiborg obrazi individual portret tasviridan chiqib, zamonaviy sivilizatsiyaning texnologik, ijtimoiy va ontologik holatini ifodalovchi asosiy badiiy talqinga aylanishi ta’kidlanadi.

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, poetik, narratologik va mifopoetik tahlil usullaridan foydalanildi. Qiyosiy-tipologik yondashuv Gibson va Stivenson romanlaridagi o‘xshash poetik belgilarni aniqlashga xizmat qildi. Poetik tahlil obraz yaratish portret, peyzaj, dialog, ichki monolog, metafora va ramziy qatlamlar vositalari orqali tahliliy yondashuvga yo‘naltirildi. Badiiy uslub mezonlari yondashuvi orqali kiborg obrazining syujet va kompozitsiyadagi vazifasini, uning real va virtual olamlar o‘rtasidagi vositachi sifatidagi rolini aniqlashga yordam berdi. Mifopoetik tahlil esa qadimiy arxetiplar, mifologik parallelizm va postgumanistik obrazlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib berish imkonini berdi.

Nazariy asos sifatida postgumanizm va kiborg nazariyasiga oid qarashlar e’tiborga olindi. Donna Harawayning kiborgni inson va mashina, tabiiy va sun‘iy, jismoniy va nojismoniy chegaralarini barham toptiruvchi obraz sifatida talqin etuvchi konsepsiyasi, N. Katherine Haylesning axborot va tanaviylik munosabatiga oid qarashlari, shuningdek, kiberpank janri poetikasida virtual obraz va texnologik identiklik masalalarini yorituvchi tadqiqotlar maqola uchun metodologik tayanch vazifasini bajaradi.

Tahlil natijalari

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, Gibson va Stivenson romanlarida kiborg obrazi, avvalo, inson va texnologiya o‘rtasidagi an’anaviy qarama-qarshilikni bartaraf etuvchi poetik model sifatida namoyon bo‘ladi. Har ikki muallif biologik

va texnologik unsurlar bir-biriga singib ketgan badiiy olam yaratadi. Gibson poetikasida bu uyg‘unlik Molli obrazidagi ko‘zgusimon implantlar, tirnoq ostidagi tig‘lar, Diksi personajidagi diskorporativ ong, “Wintermute” sun‘iy intellekti obrazi va “Idoru” asaridagi virtual mavjudlik shakllari orqali ifodalanadi. Stivenson talqinida esa kiborg obrazi Xiro va Y.T. obrazlarining Metaolam bilan doimiy aloqasi, kalamush-itlar, dentata kabi texnologik gibridlar hamda franshiza-davlatlar va memetik din singari ijtimoiy tuzilmalarda aks etadi.

Birinchi muhim o‘xshashlik shundaki, har ikki yozuvchi texnologiyani insonga tashqi hodisa sifatida emas, balki uning ichki va tashqi tabiatini qayta shakllantiruvchi kuch sifatida talqin qiladi. Gibson qahramonlari kiberfazo bilan ruhiy, jismoniy va ontologik jihatdan bog‘langan. Keys o‘zini kiberfazoga ulanmaganda to‘laqonli mavjudot sifatida his qilmaydi, Molli esa texnologik modifikatsiyalangan tanasi orqali yangi sezgi, yangi harakat va yangi himoya imkoniyatlariga ega bo‘ladi. Stivenson qahramonlari ham texnologiyadan ajralgan holda gavdalandirilmaydi. Xiro real dunyo va Metaolam o‘rtasida yashaydi, Y.T. esa texnologik vositalar yordamida o‘z harakat erkinligini ta‘minlaydi. Shu tariqa, har ikki muallifda texnologiya personajning tashqi qo‘shimchasi emas, balki uning mavjudlik shaklini belgilovchi ichki omildir.

Ikkinchi o‘xshashlik tana va identiklik inqirozi bilan bog‘liq. Gibson va Stivenson qahramonlari uchun tana shaxsiyatning yagona va barqaror asosi bo‘lib qolmaydi. Gibsonda bu hol tananing “et”, ya‘ni cheklov sifatida idrok etilishi orqali yaqqol namoyon bo‘ladi. Kiberfazo qahramon uchun jismoniy tana chegaralaridan chiqish imkonini beradi. Stivensonda esa tana virtual avatarlar, til orqali onga ta‘sir ko‘rsatuvchi virus va texnologik moslamalar bilan qayta belgilanadi. Manbada qayd etilganidek, Stivenson poetikasida o‘zlik masalasi tubdan o‘zgarib, yagona identiklik sobit shakl sifatida emas, balki harakatchan va ko‘p qatlamli tuzilma sifatida talqin qilinadi.

Uchinchi o‘xshashlik shundaki, har ikki muallif kiborg obrazlari orqali real va virtual olamlar chegarasining zaiflashishini badiiylashtiradi. Gibsonda Matritsa qahramon uchun muqobil borliq, hatto jismoniy dunyodan ko‘ra jozibaliroq ontologik makon sifatida talqin etiladi. “Idoru” romanida esa virtual mavjudlik va insoniy proyeksiya o‘rtasidagi chegara yanada noaniqlashadi. Rey Toey axborot, istak va sun‘iy intellektning gibrid shakli sifatida gavdalanadi. Stivensonda Metaolam shaxsiyatning ikkinchi yashash hududiga aylanadi; “Qor ko‘chkisi” virusi esa virtual va biologik olamlar o‘rtasidagi chegarani buzib, Metaolamda raqamli narkotik, real hayotda esa yuqumli modda ko‘rinishida tarqaladi. Bu esa kiborg obrazini faqat tana modifikatsiyasi emas, balki virtual va biologik mavjudlikning o‘zaro singishuvi sifatida talqin qilishga olib keladi.

To‘rtinchi o‘xshashlik peyzaj va texnologik muhit poetikasida kuzatiladi. Gibson va Stivenson romanlarida peyzaj qahramondan ajralgan tashqi fon emas,

balki uning ichki tajribasi, idroki va texnologik mavjudligi bilan uzviy bogʻlangan badiiy omildir. Gibsonda tungi shahar, neon chiroqlar, yomgʻir, ekran, kabel va kiberfazo tasvirlari qahramon ruhiyati bilan qorishadi. Stivensonda esa aqlli shosselar, virtual reklama, Metaolam, franshiza-davlatlar va texnologik infratuzilma yarim mexanik, yarim axborotlashgan makonni hosil qiladi. Manbada bu hol kiborg-qahramon bilan uni qurshagan texnologik muhitning ajralmas poetik birlikka aylanishi sifatida talqin etiladi.

Beshinchi oʻxshashlik texnik jargonning badiiy funksiyasi bilan bogʻliq. Gibson xakerlar va kiberfazo tilini “ice”, “flatline”, “jacking in” singari texnik-slang birliklar orqali shakllantirsa, Stivenson kompyuter terminologiyasini kundalik soʻzlashuv, satira va mifologik diskurs bilan qoʻshib yuboradi. “Snow Crash” atamasining oʻzi ham texnik jargon darajasidan chiqib, butun asar poetikasini belgilovchi ramzga aylanadi. Shu tariqa, har ikki muallifda badiiy til ham kiborg obrazlilikka xos talqin etiladi. u texnik tafakkur, axborot muhit va postgumanistik idrokning badiiy ifoda maydoniga aylanadi.

Oltinchi oʻxshashlik gender poetikasida namoyon boʻladi. Gibson va Stivenson ayol qahramonlarni passiv yoki ikkinchi darajali obraz sifatida emas, balki texnologik davrda yangi kuch, mustaqillik va subyektlikni ifodalovchi timsollar sifatida tasvirlaydi. Gibsonda Molli jangovar ayol-kiborg obrazidir; u oʻz tanasini texnologik himoya va hujum maydoniga aylantiradi. Idoru esa erkaklar istaklari asosida yaratilgan sunʼiy intellekt boʻlishiga qaramay, asta-sekin mustaqil subyektlik kasb etadi. Stivenson poetik olami mezonlari tasvirida Y.T. obrazi epchil, jasoratli va texnologiyalar bilan uygʻunlashgan qahramon sifatida, Xuanita obrazi esa virus mohiyatini chuqur anglovchi intellektual kuch sifatida namoyon boʻladi. Demak, har ikki muallifda kiborg obrazlilik gender rollarini qayta belgilash vositasiga aylanadi.

Yettinchi oʻxshashlik shundaki, Gibson ham, Stivenson ham kiborg obrazini mutlaq salbiy yoki mutlaq ijobiy qahramon sifatida emas, balki ziddiyatli va murakkab mavjudlik shakli sifatida yaratadi. Molli obrazi bir tomondan qotil kuchga ega, ikkinchi tomondan himoyachi obrazidir, Idoru sunʼiy ong obrazi talqini boʻlsa-da, insoniylikka intiladi, Stivensonda Voron halokatli kuch timsoli boʻlsa, Fido singari kiborg-it personaji sadoqat va fidoyilikni namoyon etadi. Manbada ham Stivenson Gibson singari kiborg obrazini dahshatli maxluq emas, balki insoniyat taraqqiyotining ichki ziddiyatlarga toʻla navbatdagi bosqichi sifatida badiylashtirishi qayd etiladi.

Muhokamalar

Olingan natijalar shuni koʻrsatadiki, Gibson va Stivenson romanlaridagi kiborg obrazlarining mushtarak jihatlari kiberpank janri poetikasining markaziy muammolari bilan bevosita bogʻliq. Har ikki muallif uchun kiborg obrazi inson va texnologiya oʻrtasidagi gibrid emas, balki insoniy mavjudlikni qayta anglashga

majbur qiluvchi badiiy-falsafiy figuradir. Bu obraz orqali yozuvchilar “inson nima?”, “shaxsiyat chegarasi qayerda?”, “ong tanadan ajralishi mumkinmi?”, “texnologiya insoniylikni yo‘qotadimi yoki uni yangi shaklda davom ettiradimi?” kabi savollarni o‘rtaga tashlaydilar.

Gibson poetikasida kiborg obrazining asosiy vazifasi ontologik begonalashuvni ko‘rsatishdir. Uning qahramonlari texnologiya bilan birlashtirilgan bo‘lsalar-da, ichki yolg‘izlik, tana cheklovi va korporativ nazorat muhitidan qutula olmaydilar. Stivenson badiiy olamida esa ushbu muammo yanada ijtimoiylashishi vositasida kiborg obrazi faqat qahramon tanasida emas, balki butun jamiyat tuzilmasida, tilida, diniy kultlarida, hokimiyat tizimida va axborot oqimlarida namoyon bo‘ladi. Shunga qaramay, har ikki yondashuv bitta umumiy nuqtada tutashadi. Ular texnologiya insonni tashqaridan o‘zgartirmaydi, balki uning ichki mohiyati, o‘zlik hissi, dunyoni idrok etish shakli va axloqiy tanlovlarini qayta tashkil etadi.

Kiborg obrazining mushtarak poetik xususiyatlaridan biri shundaki, u badiiy asar mazmunida chegara holatini ifodalaydi. Gibson asarlarida bu chegara tana va kiberfazo, inson va sun‘iy intellekt, biologik mavjudlik va axborot shakli o‘rtasidan o‘tadi. Stivenson asarlarida esa chegara real dunyo va Metaolam, til va kod, din va virus, inson va dastur o‘rtasida buziladi. Demak, har ikki muallifda kiborg obrazi chegarani buzuvchi, ikki yoki undan ortiq mavjudlik sathini birlashtiruvchi poetik talqin sifatida ifodalanadi.

Maqolada aniqlangan yana bir muhim holat shundaki, Gibson va Stivenson kiborg obrazini insoniylikning tugashi sifatida emas, uning yangi sharoitda davom etishi sifatida talqin qiladilar. Ularning qahramonlari texnologik jihatdan o‘zgargan bo‘lsa-da, his-tuyg‘u, sadoqat, muhabbat, qo‘rquv, orzu va tanlov singari insoniyatga xos qobiliyatlarini saqlab qoladilar. Bu jihatdan ularning asarlarida postgumanizm mutlaq antigumanistik pozitsiya emas, balki insoniylikning yangi shakllarini izlash jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Gibson va Stivenson talqinida kiborg obrazlari “sobiq odamlar” emas, balki yangi sharoitda shakllanayotgan “yangi odam” timsoli sifatida talqin etilishi qayd etiladi.

Bundan tashqari, har ikki muallifda kiborg obrazining mifopoetik qatlami ham muhim ahamiyatga ega. Gibson talqinida kiborg obrazlari ko‘pincha texnunar estetikasi, shahar mifologiyasi va kiberfazoga oid yangi ruhiy makon bilan bog‘lansa, Stivenson ijodida bu qatlam qadimgi shumer, babil, aleut va boshqa arxetipik tasavvurlar bilan uyg‘unlashadi. Stivenson poetik olami talqini yuqori texnologiyalar hukmron kiberolamni ildizsiz makon emas, balki qadimiy tasavvurlar qayta tiriladigan ramziy badiiy makon sifatida talqin etishi ta’kidlanadi. Bu jihat Gibson va Stivenson poetikasida texnologik zamonaviylik bilan qadimiy mifologik xotira o‘rtasida uzviy aloqa mavjudligini ko‘rsatadi.

Xulosa

Uilyam Gibson va Nil Stivenson romanlarida kiborg obrazlarining poetik talqinidagi oʻxshash jihatlar bir necha asosiy yoʻnalishda namoyon boʻladi. Birinchidan, har ikki muallif kiborgni inson va texnologiya oʻrtasidagi chegaraning zaiflashishini ifodalovchi markaziy badiiy timsol sifatida yaratadi. Ikkinchidan, kiborg obrazlari orqali tana, ong, axborot va virtual makon oʻrtasidagi yangi munosabatlar talqin qilinadi. Uchinchidan, real va virtual olamlar oʻrtasidagi chegara buzilib, qahramon identikligi koʻpqatlamli va harakatchan tuzilma sifatida namoyon boʻladi. Toʻrtinchidan, peyzaj, portret, dialog va texnik jargon kiborglashgan voqelikni badiiy ifodalashning asosiy poetik vositalariga aylanadi. Beshinchidan, har ikki muallif kiborg obrazini texnologik falokat timsoli sifatida emas, balki insoniyatning yangi, murakkab va ziddiyatli bosqichi sifatida talqin qiladi.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, Gibson va Stivenson ijodida kiborg obrazi postgumanistik davrning eng muhim badiiy-falsafiy timsollaridan biridir. Ushbu obraz insonning oʻz mohiyatini texnologik muhitda qayta anglashini, tanaviy va ruhiy chegaralarning oʻzgarishini, jamiyatning axborotlashuvi va hokimiyatning yangi shakllarini ochib beradi. Har ikki muallif kiborg obrazlari orqali texnologik taraqqiyotning ikkiyoqlama mohiyatini yaʼni uning ham tahdid, ham imkoniyat ekanini koʻrsatadi. Shu jihatdan Gibson va Stivenson romanlari bugungi raqamli madaniyat, sunʼiy intellekt va virtual identiklik masalalarini adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan chuqur oʻrganish uchun muhim manba boʻlib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gibson W. *Neuromancer*. — New York: Ace Books, 1984.
2. Gibson W. *Idoru*. — New York: G. P. Putnam's Sons, 1996.
3. Stephenson N. *Snow Crash*. — New York: Bantam Books, 1992.
4. Haraway D. J. *A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century // Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. — New York: Routledge, 1991. — P. 149–181.
5. Hayles N. K. *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. — Chicago: University of Chicago Press, 1999.
6. Bukatman S. *Terminal Identity: The Virtual Subject in Postmodern Science Fiction*. — Durham: Duke University Press, 1993.
7. Csicsery-Ronay I. Jr. *Cyberpunk and Neuromanticism // Storming the Reality Studio: A Casebook of Cyberpunk and Postmodern Fiction* / ed. by L. McCaffery. — Durham: Duke University Press, 1991. — P. 182–193.
8. McHale B. *Postmodernist Fiction*. — London; New York: Routledge, 1987.